

EESTI
A 無 O

SÕNUMI
TOOJA

Eesti Akadeemilise Orientaalselti kuuleht
Ilmub 1989. a. jaanuarist.

Nr. 3(27) Märts 1990

Hind 40 kop.

ORIENTALISTIKAPÄEVAD 1990

Tund enne 17. veebruari keskpäeva oli Tartu Ülikooli aula avatud kõigile orientalistikahuvilistele. Akadeemilise veerandtunni möödudes kuulutas valgete sammaste vahel kõlav meditatiivne signatuur neljandad orientalistikapäevad avatuks. Presiidiumilaua taha asus Eesti Akadeemilise Orientaalselti juhatus. EAO asutamise 55. ja TÜ orientalistikakabineti 35. aastapäevale pühendatud piduliku aktuse avas hr. Märt Tänav, kes andis päevakohaseks kõneks sõna EAO presidendile Linnart Mällile. Aktusekõnele järgnesid akadeemiliste organisatsioonide, üliõpilasseltside ja korporatsioonide tervituskõned ning õnnitlused. Orientalistika ja EAO osast Eesti kultuuris kõneles Leo Normet. Aktuse lõpetas EAO asepresident Tarmo Kulmari igavikuhõnguline mõtisklus.

Peale väikest vaheaega jätkati samas juba tõsisemas meeleolus traditsioonilise teaduskonverentsiga. Ülevaadet kõlanud ettekannetest võite lugeda „Sõnumi-tooja“ käesoleva numbri 3.—4. leheküljelt.

EAO presidendi LINNART MÄLLI aktusekõne IV orientalistikapäevadel

Daamid ja härrad!

Täna tähistame väikest juubelit. Viiskümmend viis aastat on möödunud ajast, mil asutati Eesti Akadeemiline Orientaalselts. 1935. aastal sai teoks see meile praegu nii oluline sündmus.

Tõsi, teiste maade ja rahvaste taustsüsteemis ei olnud see eriti märkimisväärne sündmus. Orientaalseltside teke nii Euroopas kui ka Põhja-Ameerikas langeb palju varasemasse ajajärku — XIX sajandi esimesse poolde või isegi XVIII sajandi lõppu. Orientalistika areng tol ajajärgul oli tingitud maailma loomulikust arengukäigust. Ka Tartu ei jäänud sellest kõrvale. Meiegi ülikoolis on kogu aeg loetud aineid, mis kuuluvad orientalistika valdkonda. Kuid vajadus kõiki orientaliste koondava ühenduse järgi puudus.

See sündis alles omariikluses. Olude kiuste ei valinud Eesti Vabariik endale kultuurilise isolatsiooni ega muust maailmast eraldunud Euroopa kauge kolka teed. Otse vastupidi, Eesti laiendas järk-järgult oma silmapiiri ning kolmekümnendate aastate lõpul sündis loomulik mõte avada diplomaatilised esindused Kaug-Idas. Samaks ajaks oli kujunenud ka noor rahvuslik orientalistide kaader, küll väikesearvuline, kuid siiski teovõimas. Nemad panidki aluse Eesti Akadeemilisele Orientaalseltile. Järelikult oli seltsi teke loomulik sündmus, mis vastas täiesti aja nõuetele. Me võime vaid oletada, missugune oleks seltsi areng olnud omariik-

luse jätkudes. 1940. aastaks oli kokku pandud seltsi Kirjutiste esimene köide, mis oli isegi laotud ja korrek-tuur loetud, kuid jäi ometi ilmutamata. See oli kahetsus-väärne.

Tulid aastad, mis tõid Eesti orientalistidele palju kannatusi. Tagakiusamised, vangilaagrid ja kõik muu, mis iseloomustas seda helget tulevikku, millesse Eestit aitasid kiskuda Vares, Säre, Lauristinid ja teised ego-komplekside käes vaevlevad „eneseteostajad“. Või-me tunda heameelt, et orientaliste niisuguste seas polnud. Ega saanudki olla. Sest orientalistile kui maailmakodanikule oli olemuslikult võõras see provintsi-staatus, millesse Eesti paisati, milles orientalistikale kohta ei tohtinud olla. Nõukogude keskvõim lubas provintsidel suhelda vaid vahetute naabritega. Nii oli Kesk-Aasiale ette nähtud Lõuna-Aasia, Taga-Kaukaasiale Ees-Aasia. Eesti osaks jäid Soome ja Rootsi, vähe-mal määral ka teised Skandinaaviamaad. Kogu maa-ilma võis suhtluspartnerina silmas pidada vaid keskus, st. Moskva, mingil määral ka Leningrad. Ning truide asevalitsejate ja nende veel truumate käsutäitjate abil asuti ellu viima Eesti välispoliitilist provintsistamist. Peab ütleva, et seda tehti küllalt edukalt. Nii edukalt, et isegi praegu veel küsitakse lihtsameelselt „Milleks?“, kui pilk provintsipartneritelt mujale kaldub.

Kuid ometi! Mis juhtuma pidi, see juhtus! Orienta-listika on kõigest hoolimata elus. Elus võimude vastu-

Järg 2. lk.

Algus 1. lk.

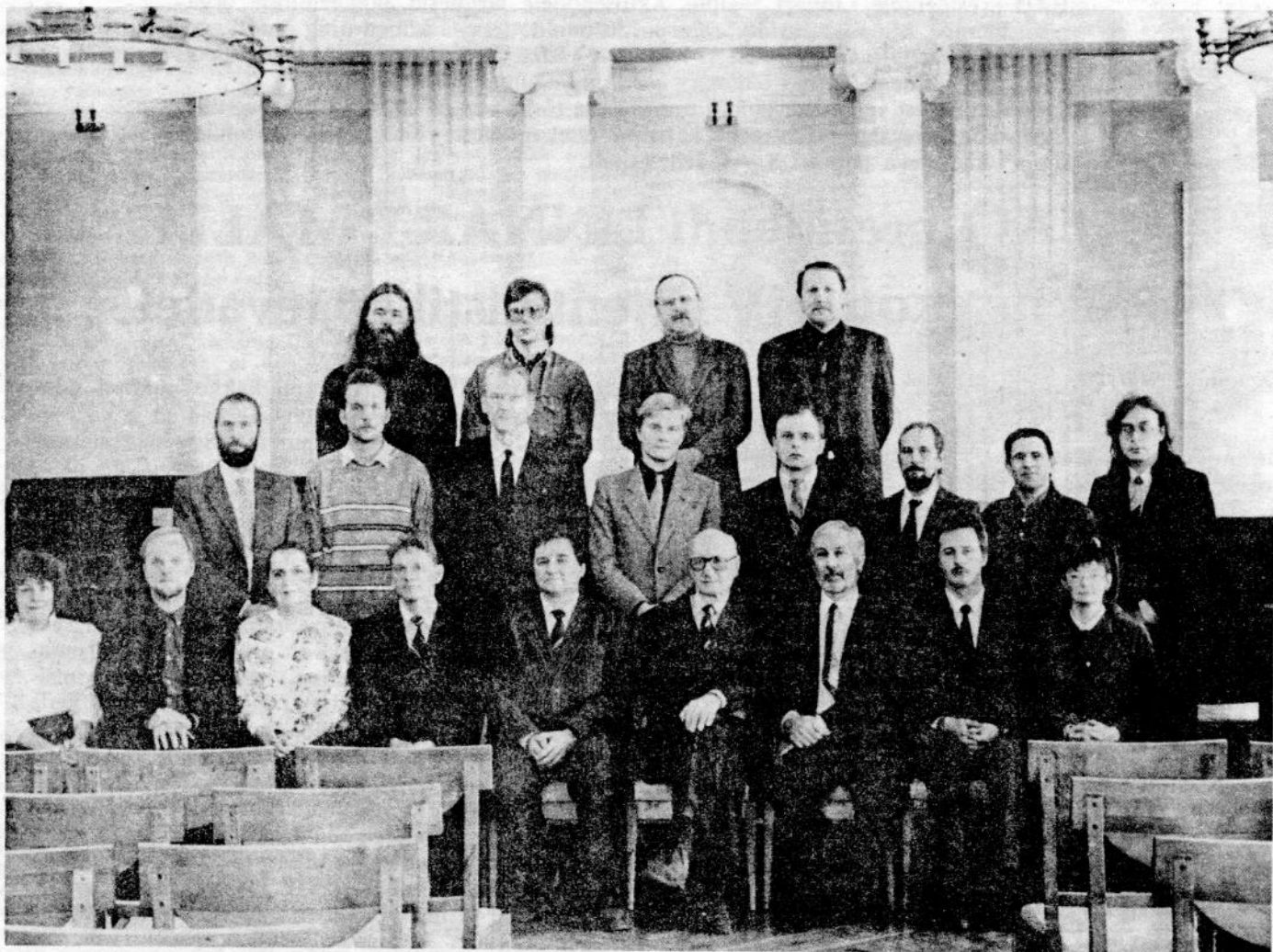
pingutuste kiuste. Elus Eesti Akadeemilise Orientaalseltsi endiste liikmete vastutustunde ja jõupingutuste hinnaga. 1955. aastal alustas Tartu Ülikoolis idakeelte õpetamist tuntud polüglott Pent Nurmekund. Keeltekursustest kujunes peagi välja orientalistikakabinet — paljudele tudengipõlvkondadele tuntud õppeasutus. Teadusliku koostöö sidemed kujunesid orientalistide uuel põlvkonnal Uku Masinguga, väljapaistva mitmekülgse teadlase ja luuletajaga. Oluline osa uue põlvkonna kujundamisel oli ka Villem Ernitsal ja Leo Leesmendil.

Kahjuks pole ka uue põlvkonna elu kulgenud siledat rada mööda. Üht-teist on juhtunud veel kaheksakümnendatelgi. Põhjuseks ikka seesama truualamliku provintsiametniku kitsas silmaring, millesse üheksa kümnendikku maailmast lihtsalt ei mahu.

Kuid ometi! Mis juhtuma pidi, see juhtus! Kaks aastat tagasi taastati Eesti Akadeemiline Orientaalselts. Kuid isegi praegu on see rohkem tulevikku kui tänapäeva kuuluv sündmus. Orientalistikat hakkab tõsiselt vajama alles uus kujunev Eesti. On ilmselge,

et XX sajandi viimasel aastakümnel ei saa Eesti Vabariigi suhtlemissfäär piirduda ainult naabermaadega. Maailm on juba ühtne tervik. Eesti Vabariigil tuleb avada saatkondi kümnetes Euroopavälistes maades. Eesti Vabariigi majanduse saab tõeliselt jalule aidata vaid Kaug-Ida kogemus ja kapital — sellele on viimasel ajal tähelepanu juhtinud ka orientalistikast üsna kaugele seisvad inimesed. Kes hakkavad nende maadega suhtlema? Kes saatkondades ja muudes esindustes töötama? Kahjuks on seni sellele tõsiselt mõeldud vaid Eesti Akadeemilises Orientaalseltsis. Ja kahjuks ei ole meie ettepanekuid laiendada otsekohe orientalistide väljaõpet seni küllalt tõsiselt võetud. Põhjus? Ikka seesama, millest juba mitmel korral olen rääkinud.

Kuid elades olevikus tuleviku suunamisel, ei ole me ometi lahutatud minevikust. Seepärast mõelgem täna tänutundega Eesti Akadeemilise Orientaalseltsi asutajaliikmetele, kes elasid raskematel aegadel kui meie, kuid kes siiski ei võtnud osa jultunud võimu kuritegudest. Jäägu nende ausus Eesti orientalistidele igaveseks eeskujuks!

Eesti Akadeemiline Orientaalselts (39-st tegevliikmest on pildil 21). Esimeses reas (istuvad vasakult) — Anne Grünberg, Sven Grünberg, Dagmar Kotli, Tarmo Kulmar, Linnart Mäll, Leo Normet, Jaan Kaplinski, Märt Läänemets, Aili Saluveer; teises reas (vasakult) — Peeter Vähi, Arne Uusjärv, Märt Tánava, Meelis Papp, Arvo Tónisoo, Indrek Ude, Enn Veldi, Ülo Valk; kolmandas reas (vasakult) — Oleg Leif, Andres Kuuste, Haljand Udam, Mart Helme.

Konverentsi esimeseks ettekandeks sai sõna

TARMO KULMAR

kes rääkis Kolumbuse-eelse Ameerika ühiskondade riigikordadest. Ta vaatles Peruu inkade impeeriumi, maiade linnriike ja Mehhiko asteekide riiki. Kõikide Kolumbuse-eelse riikide eesotsas seisis üksikisik. Aristoteelse riigiteaduse järgi, mis eristab õigeid ja rikutud vorme, võib inkade ja asteekide valitsemisvormi pidada õigeteks, sest seal valitses monarh. Maiade linnriikide puhul paistab esimesel pilgul, et tegemist on türanniaga, seega rikutud riigivormiga. Machiavelli teooriale toetudes olid inkade ja asteekide riigid samuti monarhiad, ent maiade riigikorda on jällegi raske täpselt määratleda: riigipea oli küll monarhpreester, kuid tema kõrval osales valitsemises ka suurnike kolleegium. Aristoteelse järgi on aristokraatia riigi valitsemise õige vorm, monarhpreester kuulub aga üheisikulisel, rikutud vormi alla. Uusaegsed riigiteooriad jagavad monarhiad piiramatuteks, st. despotlikeks monarhiateks, mis ei loo õiguskorda, ja absoluutseteks, mis loovad õigusnorme.

Peruus ei olnud kodifitseeritud õigusnorme, riigiseadusena rakendati sugukondlikku tavaõigust. Niisiis oli inkade puhul tegu piiramatult despotliku riigivormiga. See riik oli ühtlasi teokraatlik — valitseja oli Päikesejumala kehasus. Maiade riik paistab pealiskaudsel vaatlusel samuti teokraatliku piiramatult monarhiana, kuid tegelikkuses osales riigivalitsemises ka kolleegium, kes võis preesterkuninga koguni tagandada. Järelikult oli tegu piiratud seisusliku monarhiaga (kolleegium oli aristokraatlik, mitte demokraatlik). Samamoodi valitseti ka asteekide riiki. Riigistruktuurilt oli Peruu klassikaline impeerium, maiade ja asteekide puhul võib rääkida konföderatsioonist.

Järgnevalt juhtis

ÜLO VALK

meid maistest riigist surmariiki: „Toonelaretke-kujutelmad läänemeresoomlastel ja kaugemal“. Ettekandes vaadeldi eelkõige neid rahvaid, kes on tundnud kalevalamõõdulist rahvalaulu. Kõigepealt tutvustas Ülo Valk Toonelasse rändamise vahendeid. Laialt tuntud hingerännu vahendiks on olnud paat. Indoeurooplastel ongi üks ürgsemaid kujutelmajärgi või paadi seostamine surmaga, mida kinnitavad ka keeleandmed (sanskriti keeles tähendab *nau* laeva, kuid näiteks läti keeles märgib samatüveline sõna *nāve* surma). Kesk-Karjalas oli veel selle sajandi keskpaigas kohati püsima jäänud komme asetada hauale kummuli paat.

Surmate riiki on sageli seostatud mõne ilmakaarega. Mitmel vanal kultuurirahval asus see läänes. Nii oli see Babüloonia

MEIE MUUTUV TEADVUS

TEADUSKONVERENTSI ÜLEVAADE

ja Egiptuses ning ilmselt nende mõjul ka Kreekas. Juutide vana rahvausu järgi tuleb kõik halb põhjast, mida kajastab ka Vana Testament. Paljud Siberi rahvad on paigutanud surmumaa kusagile Põhja-Jäämerre ja uskunud, et tee sinna läheb allavoolu mööda suuri Siberi jõgesid. Veelgi selgem on aga põhjakaar surmumärgi asukohana soome ja karjala rahvausundis. Põhjast tuleb kõik halb — pakane, külm, tuul, haigused ja surm. Loitsudes manatakse neid sinna tagasi.

Ohtlikuks takistuseks Manala-teel olid püstised terariistad. India veedade hümnid räägivad taevasse viivast Tšivat-sillast, millest oli raske üle pääseda, sest see on täis piike ja odasid.

Toonelat elavate ilmast eraldavat veekogu nimetatakse soome-karjala runodes Põhja jõeks, Toonela jõeks, Manala sügavikuks jne., mis on tavaliselt tuline ja suitsune. On arvatud, et tulejõe-kujutelm jõudis läänemeresoomlastele ristiusuga, ehkki välistatud pole seegi, et algselt kuulub see vanimaalse šamanistlikesse usundisse ning jõudis sealt ka kristlusesse. Surmajõega seoses tunnevad paljud rahvad uskumust ülevedajast. Teine võimalus üle surmajõe pääseda on ületada sild. Näiteks islami legendides on juttu Sirat-sillast, mis on peenem kui juus ja teravam kui mõök.

SERGEI STADNIKOV

rääkis teemal „Inimese vastustus Ptahhotepi elutarkuses“. Traktaat kuulub inimkonna vanimate kirjandusteoste hulka. See on kirjutatud V dünastia ajal, 2300 e.Kr. Kirjutise põhiosa õpetab, kuidas käituda perekonnas ja ühiskonnas. Kõikidele egiptoloogidele on aga ahvatlevamat peamurdmist pakunud teksti lõpuosa, mis väga poeetilises keeles laendab inimese tahtevabaduse ja jumaliku ettemääratuse vahet. Vaba tahet väljendab inimese süda, olles ühtlasi kohaks, mille kaudu võis ka jumal inimest mõjutada, isegi jumalavastasteks tegudeks. Südamel oli ka tunnistuse andja osa. Inimene palus, et süda ei tunnistaks tema vastu. Jumala armastuse pälvis eelkõige see, kes oskas kuulata. Ja teistpidi — keda jumal ei sallinud, see ei saa kuulda jumala käsku. Niisiis: inimene on vastutav olend, keda jumal saab mõjutada. Kuuljal on selline süda, mis ei anna tunnistusi inimese vastu. Tunnistusi võib ta anda surmate kohtus, mis erinevalt kristlikust viimsepäeva kohtust esines eelkõige individuaalse eshatoloogia kujul. Õiglane ja aus saavutab edu ka siinpoolsuses, mis tähendab seda,

et teispoolele elule pannakse alus siinses elus. Traktaadis jääb niisiis kõlama inimese vastutus oma tegude eest, mis on kestnud läbi terve egiptuse filosoofia. Täielikku predestinatsiooni Egiptuses ei tuntud. Konverentsi esimese poole lõpetas EAO president

LINNART MÄLL:

„*Gaṇḍavyūha-sūtra*“ tähendusest India ja Hiina kultuuriloo kohta. Praegu tuntakse „*Gaṇḍavyūha-sūtra*“ eeskätt mahakama teksti — „*Avatamsaka*“ osana. Kuid sanskriti keeles on seni leitud ainult „*Gaṇḍavyūha*“. Kõik allikad viitavad sellele, et india kultuuris „*Avatamsaka*“ tervikuna ei ole kunagi olnud. Aga nii hiina kui tiibeti tõlgetest saame teada, et see suutra on tõlgitud nendes keeltesse sanskritist. See ei pruugi aga tähendada, et tekst on loodud just Indias. Sanskritikeelseid tekste loodi ka Kesk-Aasias, Ida-Turkistanis ja Hiina lääneosas. Väga võimalik, et tervikuna pandi „*Avatamsaka*“ kokku kas Samarkandis, Termis või kusagil mujal.

India kultuuris viidatakse „*Gaṇḍavyūha-sūtrale*“ vähe, aga suutra on sellele vaatamata just india kultuurikonteksti

vili, sest lähtub Indias sündinud budistlikust mõtteviisist.

Budismisel ja -järgsel ajal võib nii Indias kui ka mujal mõtleja inimese teadvuse struktuuri taandada mõistetele „üks“ ja „kõik“. Seda väljendavad paljude rahvaste pühakirjadest tuntud laused: „üks on kõik“, „kõik on üks“, „kõik ja üks on omavahel seotud“.

Budistlik kultuur kujundas teadvuse seisundi, mis on taandatud märkidele „0“ ja „∞“. „0“ väljendab määramatust, „∞“ on võimaluste hulk määramatuses, mida ei saa aga mingil juhul väljendada sõnaga „kõik“.

Üks näide „*Gaṇḍavyūha-sūtrast*“, mis on seotud bodhisattva Sudhāna viibimisega bodhisattva Maitreya juures. Sudhāna näeb enda ees linna. Edasi minnes näeb ta, et linn sisaldab lõpmatul hulgal samasuguseid linnu, nende linnade sees on omakorda suuremad linnad. Ta mõistab, et olevik ja minevik, suur ja väike võivad omavahel lõpmatuseni läbi põimuda. Ja tema peab antud hetkel toimima nii, et toimimisel avalduksid kõik need ajad ja kohad — nõnda nagu toimis Tema, Tathāgata (s.o. Buddha).

Indias „*Gaṇḍavyūha*“ erilist mõju ei avaldanud, seavast Hiinas mõjus ta otse vapustavalt. Paradoksaalsel kombel pani just see suutra aluse koolkonnale, mille aluseks on mõistepaaril „üks“ ja „kõik“ tuginev mõtlemisstruktuur. See on

Järg 4. lk.

AKADEEMILISE ORIENTAALSELTSI
KIRJUTISED
TARTU

SCRIPTA ACADEMICAЕ SOCIETATIS
ORIENTALIS
TARTU IN ESTONIA

Saateks.

Akadeemiline Orientaalselts kutsuti Tartu Ülikooli juures ellu 1935. aastal ning sellest ajast alates on ta teotsenud Ülikooli lahel vastutulekul, asudes Ülikooli Raamatukogu ruumides.

Käesoleva väljaandega alustab Akadeemiline Orientaalselts ka oma publikatsioonide, milline ülesanne on fikseeritud Seltsi põhikirjas. Sellele on astunud esimene samm eesmärgi poole, mis näeb ette Oriendi kultuuride mitmekülgse uurimise ja uurimistulemuste tutvustamise üldsusele.

Viimatimainitud ülesannete täitmiseks on Eestis rohkesti häid eeldusi, kuna oleme nii minevikus kui ka olevikus kokku puutunud võrdsele Ida ja Läänega, olles vahendajaks Hommikujärgi ja Öhtumaade vahel. Meie inimene suudab seepärast käsitada mõlemad kultuurisuundi ühevõrra objektiivselt.

Koondades eeskätt Tartu Ülikooli oriendihuvilisi ringkondi, aga ka teisi, kellel on huvi orientalkultuuride ning -keelte vastu, loodab Akadeemiline Orientaalselts käesoleva publikatsiooniga leida tähelepanu oma püüetele ja saavutada koostööd samahuviliste seas nii kodumaal kui ka väljaspool Eesti piire.

Lõppeks olgu avaldatud Seltsi nimel tänu Tartu Ülikooli Valitsusele kaasabi eest käesoleva teose väljaandmisel.

Leo Leesment,

Tartu Ülikooli professor,
Akadeemilise Orientaalseltsi
esimees.

Akadeemilise Orientaalselti ilmumata jäänud Kirjutiste I väljaande saatesõna (trükitud 1940. aasta suvel. Nationaliseeritud K. Mattieseni trükikoda o/ü., Tartu).

Algus 3. lk.

Huayan'i koolkond. Võib küsida, millist teadvuse seisundit „*Gaṇḍavyūha*“ esindab: „O“ ja „lõpmatu võimaluste hulk“ või „üks on kõik“ ja „kõik on üks“. Lahendus on selles, et hiina kultuuris ei olnud neil kahel mõttestruktuuril enne budismi tulekut üldse erilist osa. „*Gaṇḍavyūha*“ mõju avaldus ühe võimalusena paljudest, sünnitades mõlemisviisi „üks on kõik“ ja „kõik on üks“. Samal ajal on paljud teised hiina budismi koolkonnad lähtunud märkidepaarist „O“ ja „∞“.

Konverentsi teist poolt alustas

ANDRES HERKEL:

„*Ida ja Lääne psühholoogia sünteesi võimalustest*“. Psühholoogiaõpikuid lugedes ilmneb, et aine ülesehitus neis on taandatud ühele loogikale: inimene kui isiksus on elementaarsete psühholoogiliste protsesside summa. Psühholoogia õpetamist alustatakse taju ja aistingute teemaga, järk-järgult minnakse edasi nn. kõrgemate psüühiliste protsesside juurde — tähelepanu, mälu, mõtlemine. Psühholoogiakursus tipneb isiksuse teemaga. Lääne õpikutes on viimasel ajal teemade järjekorda monikord pisut muudetud inimkesksuse suunas, kuid üldine loogika on jäänud samaks.

Seda paradigmat võiksid leevendada kaks printsiipi. Esiteks aine ülesehitamise terviklikkus, mis peaks esitama inimmeelt kui ühtset funktsionaalset tervikut, mida ei saa osadeks „koost lahti võtta“, ning samuti subjekt-objekt dihhotoomia ületamine tajust rääkides. Teine printsiip lähtub psühholoogiast universalismist. Ei saa olla tõelist psühholoogiat, kui sealjuures ei puudutata eetikat, eksistentsiaalset olemist ja suhteid teiste inimestega. Tänapäeva Lääne psühholoogia on valdavalt eetikaväline. Budism seevastu ei erista psühholoogiat, eetikat ja filosoofiat; õpetuse lähtealus on inimese eksistentsiaalne kannatus, mille ületamiseks annab juhised terviklik psühholoogiaõpetus.

Ida ja Lääne psühholoogia sünteesi takistus on terminoloogiline. Lääne mõisteid sotsialisatsioon, sublimatsioon, referentgrupp, Oidipuse kompleks jt. ning budistlike mõisteid (siinkohal eestikeelses tõlkes) kulg, virgumine, pälvimus, kujustamine on raske ühtsesse süsteemi viia. Raske on loobuda ka probleemide püstitamise traditsioonilisest viisist. Erinevate teadvuse seisundite käsitluses tuleks vältida küsimusi „Mis on teadvus?“, „Kuidas tekib teadvus?“ jne. Moskva teadlased N. Mushelišvili ja J. Schreider peavad näiteks teadvuse uurimisel ja kirjeldamisel efektiivsemaks lähtuda hoopis negatiivsest probleemiasetusest, küsides kõigepealt „Mis ei ole teadvus?“ ning seejärel minna üle funktsionaalsele käsitlusele:

„Missugune on teadvuse toime?“, „Millised on erinevate teadvuseisundite (materiaalsed) väljundid?“ jne.

Ilmselt ei saa budistlik ja kaasaegne Lääne psühholoogia kunagi päriselt kokku sulada, nende suhe võiks olla teineteist täiendav.

Mahlakalt jätaks

PEETER VOLKONSKI:

„Manastšid, kaitsid jt.“

Nende nimedega kutsutakse kirgiisi, altai, burjaadi ja jakuudi eeposte esitajaid, rahvalaulikuid. Näiteks kirgiisi rahvaepos on „Manas“, selle esitaja manastš. Kangelaseeposed on nende rahvaste juures sama kaalukad nagu Piibel või Koraan. Eetika ja mõttelaadi kogumikena hoiavad nad alal rahvusteadvust, juhivad inimesi läbi elu. Kui kaovad ära nende elavad esitajad, siis kaob ka rahvusteadvus. Eeposte ettelauljad on erilised inimesed.

Peeter Volkonski rääkis manastšist, kes oli vaid 14-aastane. „Manas“ koosneb poolest miljonist vārsireast. Küsimusele, kuidas ta seda peast teab, vastas noormees: „Ma ei teagi, ma lihtsalt räägin. Manas käskis. Öösel, kui magasin, tuli Manas unes mind nuudiga pekma ja ütles, et pean rääkima. Hakka-singi rääkima.“ Eeposte tähtsuse tõestuseks rahva elujõu hoidjana võrdles ettekandja altailasi ja tuvalasi. Altailaste eepos elab — st. neil on elavad laulikud, kes suudavad eepost peast esitada. Altailased elavad näruselt, kuid on ikkagi altailased ja säilitanud oma rahvusteadvuse. Tuva eepose esitajaid enam ei ole, tuva rahvas ongi omadega täitsa läbi, kuigi neil oli kunagi oma riik. Peeter Volkonskil oli palve kuulajatele: ta tahab teha filmi, et säilitada need vähesed allesjäänud laulikud kasvõi sel viisil. Kui kellelgi on olnud nendega kokkupuuteid, palume talle teatada.

JAAN KAPLINSKI:

„*Pneuma ja qi: varakristlus ja taoism*“.

Johannese evangeeliumis on öeldud: „Jumal on vaim“...

„Tuul puhub, kust ta tahab“... „Nõnda on igaüks, kes on sündinud vaimust“. Tähelepanuväärne on see, et eri sõnadega „tuul“ ja „vaim“ on eesti keelde tõlgitud üks ja sama kreeka keelne sõna *pneuma* (selle ladinakeelne vaste on *spiritus*). Ettekandja arvates ei ole „vaim“ sõnale *pneuma* kõige parem tõlkevaste, vanaeesti sõna „hing“ sobiks paremini, aga selle esialgne tähendus on aja jooksul liiga palju muutunud. Sellepärast pakub ta omalt poolt välja „vaimuhingus“, sest *pneuma* ei tähenda varakristlastele intellekti, vaid erilist väge, mis tuleb „kohinal“ inimese peale ja mõjub inimesele tervenisti, mitte ainult tema mõistusele. Vaim annab jõudu ja energiat.

Siin jõuame tagasi inimsoo religioosse kogemuse ürgsete kihtideni, mille väljendusi võib leida kõikides kultuurides ja usundites. Hiina taoismis on mõistele *pneuma* kõige lähedase mõiste *qi*. Ka *qi* on energia, vägi, vaim, mis on tegelikult materiaalne asi, mida inimesed võivad koguda ja kasvatada. Hiinakeelne väljend *qi kong* tähendabki *qi* harjutamist.

Nii taoismis kui varakristluses väljendub üks ja seesama inimsoo ürgne religioosne kogemus. Nii taoistid kui ka varakristlased püüdsid ühe ja sama poole, mida esimesed nimetasid *qi*'ks, teised *pneuma*'ks. Erinevused tulenevad kultuuritaustast. Hiinas pole kunagi olnud dualistlikku maailmapilti. Hea ja kuri pole kosmilised absoluudid ega maailma valitsevad ja omavahel võitlevad jõud. Hea ja kuri avalduvad ainult iga inimese (või ka näiteks koera) konkreetses käitumises. *Qi* pole iseenesest hea ega kuri, vaid neutraalne. Küsimus on selles, kuidas me seda kasutame ja kuidas selle toime meie kehas on tasakaalustatud.

Lähis-Idas avaldas tugevat mõju pärsia dualism. Maailm oli jagatud kaheks. Kristlastel oli kurat selle maailma valitseja. Jõud, mille poole inimesed pidid püüdlema, oli hea vaim, Jumala vaim. Hiinas oli selline Jumala poole püüdlemine jällegi täiesti võõras.

Taoism ja kristlus on üksteisest väga kaugel vaimuse avaldumise poolest. Euroopas on 2000 aastat tegeldud piiride tõmbamisega, defineerimisega. Hiinas pole piiride tõmbamine kunagi eriti oluline olnud. Seepärast võivadki hiinlased olla üheaegselt budistid, taoistid ja konfutsianistid, viimasel ajal paljud neist veel ka kristlased. See joon hiina vaimuses on eriti tugevasti seotud just taoismiga. Taoistliku ja kristliku maailmapildi lähenemine ja süntees võiks tulevasele maailmakultuurile anda midagi väga olulist.

Konverentsi lõpetas

MART HELME:

„*Kamikaze — tüüpiline jaapanlane?*“. Lähtudes Akutagawa Ryunosuke lühipalast „*Ämblikulõng*“, esitas Mart Helme kuus küsimust. Kas karistus parandab inimest ja muudab tema loomust või üksnes hirmutab teda? Kas võitleme siin maailmas ikka ja eelkõige vaid oma ego parema maksmapaneku eest ja aktsepteerime suuremaid inimrühmi üksnes osana isiklike eesmärkide tulemuslikumaks teostamiseks? Kas ja kuivõrd oleme endile võimaluste loojad ja nende võimaluste kasutajad? On meis võimet tänutundeks, kaastundeks, loobumiseks? Kuivõrd oleme elus valmis surmaks? Kuivõrd oleme surmas valmis eluks? Tegevusjuhendid nende küsimustega paremaks toimetulemiseks leiduvad jaapani sõdalaste (samuraid) tõekspidamistes, mis kandis koondnimetust *bushido*. See tekst kanoniseeriti alles XVII saj. Hagakure ehk Nabeshima rongo (1716. a.) ütleb, et *bushido* seisneb suremises. Sõdalastele ei tähendanud suremine sugugi üksnes sellest kehast ja elust lahkumist. Sõna „suremine“ tähistas nende jaoks veel meelelt puhtaks ja loomult lihtsaks muutumist, samuti ka täielikku loobumist egost ja isiklikest ambitsioonidest, seega kohusetäitmist ja lojaalsust. Nii oli nende elu omamoodi surm enne surma. Sellist ellusuhtumist võib põhjendada ka jaapanlaste etnopsühholoogiaga.

Järg 8. lk.

Eesti Akadeemilise Orientaalseksi juhatus: (vasakult) — Märt Läänemets, Sven Grünberg, asepresident Tarmo Kulmar, president Linnart Mäil, Leo Normet, Jaan Kaplinski. (Pildilt puudub EAO teadussekretär Harri Ints).

V peatükk Abiellumine

§ 31. Abiellumine.

1. Kui mehel ei õnnestu tütarlapsena kahekesi üksinda jääda, siis teeb selle tavaliselt teoks amme tütar, muidugi juhul, kui teda hoolitseva käitumisega meelitada.
2. Amme tütar peaks teeskleva, et ei tunne meest, kuid kirjeldagu ometi tema omadusi.
3. Eriti toonitagu ta tütarlapsele mehe häid omadusi.
4. Ühtlasi taunigu ta nende kosilaste puudusi, kes tütarlapsele ei meeldi. Õelgu, et tütarlapse vanemad ei mõista noormehe tõelisi väärtusi ja et nad on omakasupüüdlikud. Väitku, et sugulased on kergeusklikud.
5. Ta peaks rääkima ka sellest, et teisedki samaväärsed neid, nagu Śakuntalā, on mehe ise valinud ja niiviisi õnne leidnud.
6. Kirjeldagu tütarlapsele tema võimalikku tulevikku suursuguses perekonnas, kus ta teiste naiste vaenu tõttu võib kannatada või sattuda mehe põlualuseks, nii et ta isegi maha jäetakse.
7. Kirjeldagu aga ka tulevikku, mis saab tüdrukule osaks, kui ta abiellub mehega, kellele ta on ainus ja armastatud naine.
8. Kui tütarlapses on tärpanud iha, siis peaks amme tütar kõik tegema, et temas ei tekiks mõtet ohust, hirmust ja häbist.
9. Täitku ta hoolega oma saadikukohustusi.
10. „Kui sa osavõtmatuks jääd, siis võtab noormees sind jõuga.“ Nende sõnadega peaks ta mõlemad kokku viima.
11. Mees peaks ihaldatu viima inimtühja kohta, tooma braahmani juurest tule, viskama sellesse kušavarsi, tooma ohvri vastavalt pärimusele ja seejärel tule ümber kolm korda ringi käima.
12. Seejärel rääkigu ta kõigest emale ja isale.
13. Tuleohvri ees antud abielutõotus on püsiv. Nõnda väidavad õpetajad.
14. Kui mees on tütarlapsena vahekorda astunud, siis andku sellest oma perekonnale teada.
15. Ta peab nii käituma, et tüdruku sugulased, kartes kas siis häbi oma perekonnale või karistust, annaksid tüdruku temale.
16. Kuid ühtlasi püüdku ta võita sugulaste poolehoid õilsa käitumisega ja kiindumise näitamisega.
17. Sel viisil sõlmitud abielu nimetatakse gandharva-abieluks.

22. Mees võib kasutada ära ka tüdruku omanust vanda, kes on kiindunud lõbunaistesse või teiste meeste naistesse. Sõlmigu ta sellega kauakestvad sõprusside- med ja osutagu talle pikka aega niisuguseid teeneid, mida pole kerge osutada, ja muid armastusväärseid tähelepanuavaldusi. Seejärel võib ta ka oma kavatsus- test rääkida.

23. Tavaliselt noormehed, kes on ühevanused, kel- lel on sarnased voorused ja kes käituvad ühtmoodi, võivad sõbra eest elugi anda. Seepärast võib vend ka oma õe mingil ettekäändel tuua kindlasse kohta. Seal toimigu noormees nii, nagu ülal oli kirjeldatud.

24. Kaheksandal noorkuu päeval võib ta amme tütre- lasta tüdrukule pakkuda joovastavat jooki, nii et see laseb end viia kokkulepitud kohta mingil isiklikul et- tekäändel.

25. Kui tüdruk on meelemärkuseta, siis astugu mees temaga vahekorda. Seejärel aga toimigu nii, nagu ülal oli kirjeldatud.

26. Või astugu vahekorda magava tüdrukuga, kui amme tütar on vabaks lastud. Seejärel aga toimigu nii, nagu ülal oli kirjeldatud.

27. Kui mees on teada saanud, et tüdruk läheb naa- berkülla või parki, siis mingi ta oma sõpradega järgi, löögu tüdruku valvavad pikali või hirmutagu neid ja röövigu tüdruk.

Kirjeldatud olid abiellumise erinevad viisid.

28. Naist sobib võtta sellel moel, mis kirjeldatud alguses. Kui aga nii ei õnnestu, siis teisi viise kasuta!

29. Kui kõigi abielude siht leida kire rahuldust, siis pea gandharvapulmasid, mis siis, et keskmised on need.

30. Gandharvapulm on parim vist. See õnne toob ja mure viib, sest pole vaja kosida, kuid kire kindlalt rahuldab.

NÕNDA LÕPEB KOLMANDA RAAMATU VIIES PEATÜKK „ABIELLUMINE“

LÖPPENUD ON KA KOLMAS RAAMAT „SUHTLEMINE TÜTARLAPSEGA“

Seletusi III raamatu V peatüki mõistmiseks

Vanas Indias oli abiellumiseks erinevaid teid. Kõrgeimateks loeti seisusesisesid abielusid, kus otsustavat osa etendasid vanemate oma- vahelised kokkulepped. Vätsjājana on aga teisel arvamisel. Ta oleks moodne ja väljakutsuv olnud veel mõõdunud sajandi Euroopas, sest alles XX sajandil on ka meil seltskondlikult aktsepteerita- vaks saanud (kuigi riigisüsteem seda alati ja igalpool ei tunnusta) niisugune abiellumise viis, mida nimetatakse gandharva-abieluks. Abielude hierarhias seisab see alles 5. kohal, kuid, kui juba sõl- mitud, siis on jäävpüsiv. Selle abielu sõlmimine on ülimalt lihtne. Piisab vastastikusest kokkulepest ja minimaalse rituaali sooritami- sest. Vanemate tahteavaldus on välistatud ja need saavad kõigest teada alles hiljem. Gandharvad on india mütolooias taevased muusi- kud, kellele on elukutse tõttu omane eluviis, mida meie nimetame boheemlikuks. Võib arvata, et ka maised muusikud ja näitlejad harrastasid samasugust eluviisi, viiteid sellele võib india klassikalis- test tekstidest leida küllaldaselt. Ning tõenäoliselt juba enne Vätsjā- jana soovitusi oli see tuntud ka kõrgemates kihtides. V.5. teeb juttu isegi 'omavalikust' — abieluvormist, mida mõnikord rakendasid väga kõrgeast neid, nagu näiteks Śakuntalā, Kālidāsa sama- nimelise draama kangelanna. V. 11. Tooma braahmani juurest

18. Kui tüdruk aga nõusse ei jää, siis peab ta kasuta- ma mõnest teisest perekonnast põlvneva naise abi, kel- lel on kerge juurdepääs tüdruku juurde ning keda tüdruk kiindunudult usaldab. Kutsugu naine tüdruk ühel või teisel ettekäändel sobivasse kohta.

19. Seejärel toogu mees braahmani juurest tuli ja toimigu nii, nagu ülal oli kirjeldatud.

20. Kui aga paistab, et tüdruk tahetakse mõne teise mehega paari panna, siis peaks vahendaja tüdruku emale kirjutama tolle puudusi nii, et see hakkaks oma valikut kahetsema.

21. Seejärel viigu vahendaja mees tüdruku ema tead- misel öösel naabri majja. Mees aga toogu braahmani juurest tuli ja toimigu nii, nagu ülal oli kirjeldatud.

tule — mõeldud on ohvritule toomist preestri juurest. Kuša — pik-kade teravate vartega rohttaim *Poa cynosuroides*. V.24.—25. kirjeldab nn. Paišatša abielu, mis on hierarhias 8. kohal. Pišatšad on india mütoloogias üsna kurjad vaimud ja sellist abielu peeti kõige madalamaks. Eks Vātsjājanagi pea seda vaid äärmuslikuks võimalu-seks, samuti kui 7. kohal asuvat rakšasa- (kuradi-) abielu, millest räägitakse V.27. V.29. on *gandharvapulmasid* nimetatud keskmis-teks. See ei tähenda midagi muud, kui seda, et ametlikus hierarhias asusid need 5. kohal. Vātsjājana enda hinnang on antud täiesti ühe-mõtteliselt V. 30.

IV RAAMAT

Abielunaine

I peatükk

Ainukese naise käitumine

§ 32. Ainukese naise käitumine.

1. Ainus naine usaldagu meest sügavalt nagu jumalat ja käitugu viisil, mis temale meeldib.

2. Kui mees sellega nõus on, siis võtku naine perekon-namured oma hoolde.

3. Kodu olgu puhas ja väga korras. Lilled seisku kõige erinevates kohtades, põrand olgu sile ja kõike olgu meeldiv vaadata. Ohvritoomised toimugu kolm korda päevas ja kodualtar olgu austustäratav.

4. Miski muu ei suuda pereisa meelt rohkem köita. Seda arvab Gonardīja.

5. Auväärsetesse sugulastesse, teenritesse, mehe õde-
desse ja nende abikaasadesse tuleb suhtuda nii, nagu
vaja.

6. Maja kõrvale tehku ta maitserohelise- ja aedvilja-
peenrad ning pangu maha ka suhkruroogu, peterselli,
kõõmneid, sinepit, sojauba ja tamaalat.

7. Samuti ka muid taimi, nagu näiteks kubdžakat,
amalakat, jasmiini, muskaatpõõsaid, kurantakat, rava-
maalikat, tagarat, nandjaavartat, džapat ja muud. Ka
õierikkaid ušiirakat, paataalikat ja muud. Viljapu-
aias tehku ta mõnusaid puhkepaiku.

8. Aia keskele lasku kaevata kaev, basseini või tiiki.

9. Ärgu ta suhelgu kerjusnunnadega, rändnunnadega,
eraknaistega, libudega, silmamoondajannadega ja
nõiamooridega.

10. Mis puutub toitusesse, siis tehku ta kohe kindlaks,
mis mehele meeldib ja mis on talle vastik, mida mees
talub ja mida ei talu.

11. Kui naine kuuleb läheneva abikaasa häält, siis
küsi kohe: „Mida pean tegema?“ ja jäägu toa keskele
seisma.

12. Ajagu teenijannad eemale ja pesku ise mehe jalgu.
13. Isegi kui ta on mehega kahekesi, ei tohiks ta ilma
eheteta olla.

14. Kui mees on pillaja või annetab raha vääritle, siis
rääkigu naine sellest mehega nii, et keegi teine ei kuule.

15. Naine mingu kihluspeole, pulma, ohvritoomisele,
sõbrannadega jalutama või usupühale vaid mehe loal.

16. Ka kõigist mängudest võtku ta osa vaid mehe
loal.

17. Heitku ta voodisse hiljem ja tõusku üles varem;
magavat meest ei maksaks tal üles äratada.

18. Köök jäägu võõrastele pilkudele suletuks, kuid
olgu väga heas korras.

19. Kui mees end halvasti ülal peab, ei tohi talle
selle eest liiga palju etteheiteid teha.

20. Kuid meest võib sõidelda, kui ta on sõprade kes-
kel või üksinda. Ometi ei tohi naine kasutada must-
kunsti.

21. Sest mitte miski muu ei ärata rohkem usaldama-
tust. Seda arvab Gonardīja.

22. Vältida tuleb teravaid sõnu, kurja pilku, vales suu-
nas rääkimist, ukse peal seismist või sealt väljavaata-
mist, pöõsa varjus lobisemist ja varjatud kohas pikka
aega viibimist.

23. Naine peab teadma, et higist ja suust tulev lehk
põhjustab kire hääbumist.

24. Kui naine abikaasat meelitada püüab, siis kandku
ta kirevavärvilisi rõivaid, võidku end ohtralt ja kau-
nistagu kõikvõimalike ehte ja lilledega.

25. Ajaviitmisel kandku naine aga väga õhukest
siidrõivast, kasutagu mõõdukalt ehteid ja lõhnaaineid
ning üsna vähe võideid ja valgeid lilli.

26. Võtku naine omal tahtel täita mehe töotusi ja
paastumisi. Kui mees teda takistada püüab, siis jäägu
ta kindlaks, öeldes: „Mind ei saa sundida lahti ütlema!“

27. Ta peab õigeaegselt ja vajalikul hulgal muretsema
savist, roost, puidust, nahast ja metallist valmistatud
esemeid ja riistu.

28. Kodus hoidku ta pidevalt soola, võid ning harul-
dasi lõhnaaineid, vürtse ja arstimeid.

29. Õigeaegselt peaks ta korjama ja külvama rõika,
aluka, naeri, damanaka, amraataka, meloni, trapusa,
munaploomi, pudelkõrvitsa, pudelkurgi, suurana, šu-
kanaasa, svajamgupta, seesami, agnimantha, küüslau-
gu, sibula ja teiste taimede seemneid.

30. Oma mõtetest ja abikaasa kavatsustest ei tohi ta
teistele rääkida.

31. Seisundilt võrdseid naisi püüdku ta oskuste, väli-
muse, kokakunsti, mõistuse ja käitumise poolest üle-
tada.

32. Ta peab teadma aastasissetulekuid ning selle põh-
jal oskama välja arvutada kulutusi.

33. Ta peab oskama valmistada võid söögiajast üle-
jäänud piimast, õli seesamiseemnetest ja siirupit suhkru-
roost; lõnga puuvillast ja riidet lõngast. Ta peab oskama
niiti, lõnga ja nõõri kokku sõlmida, terasid purustada
ja jahvatada, vahtu, tummi, sõklaid, terasid, riisijahu
ja sütt kasutada. Ta peab oskama teenritele palka ja
muud vajalikku maksta. Ta peab hoolitsema põllutöö-
de ja kariloomade eest ning muret tundma veolooma-
de pärast. Ta peab teadma, kuidas kasvatada jäärasid,
kukkesid, vuttisid, papagoisid, vareseid, ööbikuid,
paabulindusid, ahvisid ja gasellisid. Ta peab hoidma
päevased sissetulekud ja väljaminekud tasakaalus.

34. Korjaku ta kokku oma halvad ja kantud rõivad,
olgu need siis kirevad või ühevärvilised. Kinkigu ta
need oma hoolsatele teenritele või väärilistele inimes-
tele või kasutagu neid muul viisil.

35. Jälgigu ta hoolega veini- ja viinaanumaid. Hoolit-
segu müügi ja ostude eest ning jälgigu sissetulekuid ja
väljaminekuid.

36. Austagu ta mehe sõpru nii, et kingib neile pidevalt
pärgasid, võideid ja beetlit.

37. Ämmale ja äiale olgu ta teenija eest, ärgu neile
vastu hakaku. Rääkigu nendega mõõdukalt ja leebel
toonil ning ärgu valjult naergu.

38. Söögiaegadel olgu ta tagasihoidlik.

39. Ümbritsevatega olgu ta alati viisakas.

40. Mitte ühelegi ei tohi ta kinkida seda, millest pole
mehele rääkinud.

41. Oma ülesandeid võib ta usaldada teenritele ja neid
selle eest tänada.

Kirjeldatud oli ainukese naise käitumine.

SERGEI STADNIKOV

Ülevaade Egiptuse tähtsamatest jumalatest

AMON (*'imn*) — loomis- ja viljakusjumal vanaegiptuse usundis; sõna-sõnalt „nähtamatu“, „varjatud“. Amonit austati Teebas alates XI dünastiast, peakultuspaik oli Karnak. Uue Riigi ajal oli ta Egiptuse peajumal. Rahvausundis oli Amonil palju loomakujulisi kehastusi (jäär, hani). Preesterkond käsitles teda nähtamatu, kõikjalviibiva eluandva esijumalana. Amoni altpäritolu on selgusetu, võimalik, et ta oli algselt tuulejumal (teda nimetati sageli õhujumal **Su** „hingeks“). Koos oma naispooluse **Amaunetiga** moodustas Amon Hermopolise kosmogoonias kaheksaainsuse (ogdoadi) esimese jumalapaari. Koos abikaasa **Muti** (nimetati tihti „Päikese silmaks“) ja poja **Chonsuga** (kuujumal) moodustas Amon Teeba jumaliku triadi. Enamasti kujutati Amonit inimkujulisena, sulekroon peas ja sinise kehaga (väga haruldane värv vanaegiptuse värvisümboolikas!).

ANUBIS (*inpw*) — šaakali, koera või koerapäise mehe kujuline surnute jumal. Ta osales surnutekohtus ja tegi surnud maagia (näiteks palsameerimise) abil õndsaks. Hellenismi ajal samastati Anubis **Hermes Psychomorphega**. Tihti kujutati teda mustanahalisena.

APIS (*'ps*) — vanim ja tuntuim sõnnikujuline jumalus, viljakuse, jõu ja meheliku sigivuse sümbol. Memphises austati Apist kultuslikult juba 3000 a. e.m.a. kui linna peajumala hinge. Templis austatava härja valisid preestrid välja eriliste tunnuste põhjal, surnud härg palsameeriti ja maeti. Kujutavas kunstis on Apise sarvede vahel päikesekeetas ja *ureus*-madu.

ATON (*'itn*) — algselt päikesekeetas, üks päikesejumala ilmutuskujudest. Tõenäoliselt sai ta päikesejumalaks Amenhotep III ajal. Amenhotep IV (Ehnaton) valitsemisajal tõsteti ainujumalaks (seniste peajumalate, eriti Amoni kultus keelati). Atoni loomuse määras loov, kõikehõlmav vägi ning isa-poja vahekord Ehnatoni suhtes. Atoni kanooniliseks ikonograafiliseks kujutamisevormiks olid päikesekeetast kiirguvad ning peopesadega lõppevad (ainus antropomorfne element) kiired. Tõenäoliselt nimetati Atonit nn. Amarna ajal **Jätiks**.

ATUM (*'itm*) — sõna-sõnalt „lõpetatud“, vanaegiptuse mütolooias mõjukaima, Heliopolise kosmo-teogoonia järgi maailma (so. Egiptuse) looja ning isand. Lõi iseenda märjast ürgkaosest. **Nun** (*nwn*) ja sigitas ürgelendid **Su** (õhu- ja taevajumal) ning **Tefnuti** (niiskuse element, jumal **Su** naiskorrelaati), millest omakorda tekkisid taevas (**Nut**) ja maa (**Geb**). Hiljem samastus temaga **Ra** (**Atum-Ra**). Atumi ilmutuskujuks peeti skarabeust. Teda kujutati mehe- ja maokujulisena. Demiurg Atum seisis Heliopolise üheksaainsuse (enneaad) eesotsas.

GEB (*gb*) — maajumal, taevajumalanna **Muti** mees ja teispooluse jumala **Osirise** isa. Kujutati eranditult inimkujulisena. Märkimisväärne on tema maskuliinne sugu (teistes paganlikes religioonides prevaleerib ettekujutus maa-emast).

HATHOR (*hthr*) — „Horose maja (ema)“, lembe-, tantsu- ja taevajumalanna. Algselt kujutati teda lehmana, hiljem lehmapäise või -sarvilise naisena, kes kannab sarvede vahel päikesekeetast. Uues Riigis tekkis ettekujutus seitsmest Hathorist — seitsmest saatusejumalannast, mis vastavad kreeka moiradele. Hathori kultus levis ka väljapoole Egiptust, teda nimetati isegi „võõraste maade emandaks“. Mõnikord esines Hathor Horose naisena. Tähtsaim kultuskoht oli Dendera.

HNUM (*hnwm*) — arvatavasti „jäär“, loomis- ja viljakusjumal. Teda kujutati algul jäärana, alates V dünastiast (Vana Riik) jäärapäise mehena. XVIII dünastia (Uus Riik) ajal on teda mõnikord kujutatud pottsepana, kes potikedral vormib savist olendeid. Teda peeti ka Niiluse vete saatjaks. Tähtsamateks kultusekeskusteks olid Elefantine, Antinoe ja Esne (kahes viimatinimetatus peeti teda ka jumal-demiürgiks). Hnumi elukaaslastena on esinenud sünnitusjumalanna **Heket** ja sõjajumalanna **Neit**.

HOROS (*hr*) — „kauge“, taevajumal. Teda kujutati kullina, tema maiseks kehastuseks oli I–II dünastiast alates vaarao. Keskmise ja Uue Riigi ajal hakati Horost pidama Isise ja Osirise pojaks. Hellenismi

ajal levis Horoslapse **Harpokratese** jt. Horose teisendite (üht neist, **Harmachist**, kujutas Giza sfinks) kultus. Heliopolises samastati Horos **Ra-Harachtega** („Horisondi Horos“). Horose silmadeks olid päike ja kuu. Tähtsaim kultuspaik asus Edfus.

ISIS (*šit*) — viljakuse ja emaduse jumalanna, **Osirise** abikaasa ja öde ning **Horose** ema, ka tuulte ja veejumalanna. Isist mainitakse sageli maagilistes tekstides võluri ja sarkofaagikaitsjana. Tähtsaimad kultuspaigad olid Ahmim ja Philae. Kreeklastes samastasid Isist **Demeteriga**. Hellenismi ajast alates levis Isise kultus ka Kreekasse ja Roomasse, selle sugemeid leidub kristluse madonnakultuses. Isise altpäritolu on siiani selgusetu.

MAAT (*m; 't*) — naiskujuline korra, tõe, õigluse ja õigusslikkuse kehastus. Teda peeti jumal-demiürgi **Ra** tütreks, kes maailmaloomise kestel kehastus siinpoolses maailmas.

MIN (*mjn*) — erekteerunud falloosega mehekujuline viljakus- ja sigivusjumal. Tähtsaim kultuskoht oli Koptoses.

MONTH (*mntw*) — enne Amoni tõusu Teeba peajumal. Algselt kulli-, hiljem mehekujuline. Teda peeti eelkõige võitlus- ja sõjajumalaks.

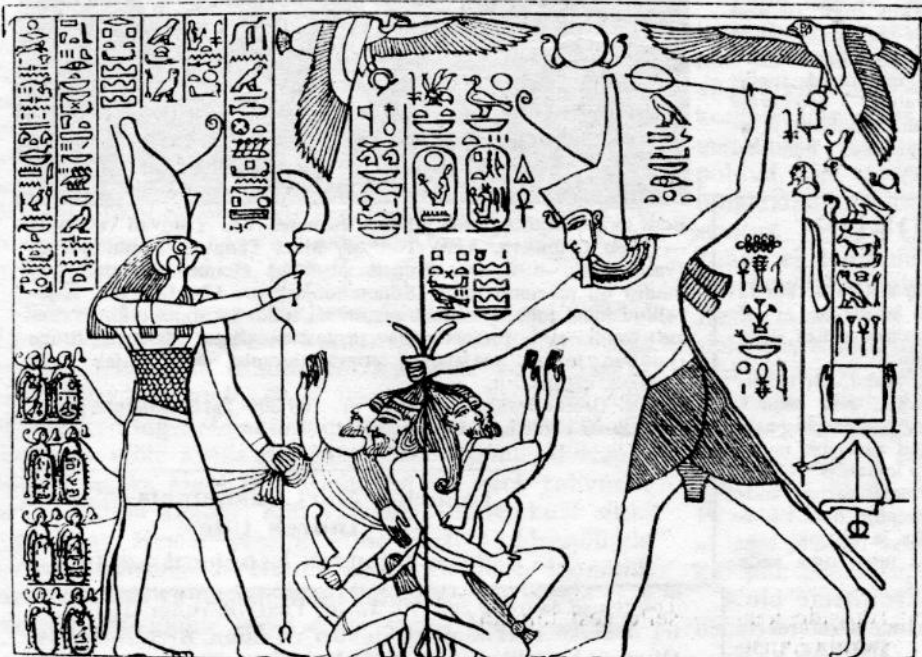
NUT (*nwt*) — taevajumalanna, maajumal **Gebi** abikaasa ja kogu **Osirise** perekonna ema. Samaaegselt peeti teda päikese, kuu ja teiste tähtede emaks, kes nad õhtul neelab ja hommikul jälle sünnitab.

OSIRIS (*wsr*) — tõenäoliselt Busirise pärit jumal, kes Vana Riigi lõpul lülitati Heliopolise üheksaainsusesse. Peale selle peeti Osirist surnute kuningaks, kes valitseb teispooluses, mõistab kohut surnutekohtus ja nooreneb pojast **Horoses**. Kindlasti tähendas ta egiptlastele ka igavesti taaselustuva looduse kehastust. Osiris on koos Mesopotaamia jumala **Dumuziga** (**Tammus**) üks vanimaid näiteid ülestõusnud jumalast. Osirise kultuse keskused asusid Abidoses ja Philases. Tema elu ja saatust kujutati müsteeriumides.

SETH (*št*) — kõrbe, võitluse ja segaduse jumal, **Gebi** ja **Nuti** poeg, **Osirise** vend ja mõrvar. Horos maksab talle oma isa surma eest kätte (vanim näide maailmaajaloos nn. „Hamleti kompleksist“, kus vennapoeg maksab kätte onule!). Sethi vaadeldi seaduspärasuse ja korrastatud olemisvormi (Egiptus) moodapääsmatu ja vajaliku täiendava poolusena. Teda peeti ka võõraste maade jumalaks.

THOT (*dhwtj*) — ibise- või paavianikujuline tundmatu päritoluga tarkuse, seaduste ja tekstide jumal. Ta oli ka kuujumal, kuusilm, st. ajaarvamise jumal. Thot esines jumalate saadikuna ning arvatavasti sellepärast samastasid kreeklasted ta **Hermesega**. Tähtsaim kultuspaik oli Hermopolises.

RA (*r'*) — päikesejumal, pärit Heliopolisest (kr. keeles „Päikeselinn“, egiptuse k. *iwnn*). Seose tõttu **Atumiga** muutus Ra ürgjumal-loojaks (on ju **Atum** „loojuv, väsinud päike“). Maailma ja taeva isandana on Ra maailmakorra **Maati** valitseja ja isa. Kosmilise jumalana on Ra inimkujuline, **Ra-Harachte**na kullipäine. Tema kultussümbol on obelisk. IV–V dünastia ajast alates (Vana Riik) on Ra riigi tähtsaim jumal. Tema loomus laieneb paljudele kohalikele jumalatele (näiteks **Sobek-Ra**) ja seostub ka uue jumalate kuningaga **Amoniga** (**Amon-Ra**).

EESTI ORIENTALISTIKA KIRJUTAMATA AJALOOST Intervjuu HALJAND UDAMIGA

Veebruaris tähistas EAO oma asutamise 55. ja ühtlasi Tartu Ülikooli orientalistikakabineti 35. aastapäeva. 35 aastat on terve inim põlv. Oled selle kaasa teinud päris algusest peale. Mida meenutaksid?

Paraku mitte päris algusest. Praegu orientalistika juures oliaist oli alustajate hulgas Ülo Sirk, kes nüüd töötab Moskvast. Pent Nurmekund sai tulla ülikooli hiina keelt õpetama 1955. aastal, kui Nõukogude — Hiina sõprusuhted olid haripunktis. Rahvaste sõpruse viitriini vajadust ei sõندان keegi eitada. Rektor Klement saatis Nurmekundi küll Leningradi, et seal tema hiina keele oskus ametlikult tuvastataks. Tartus arvati ilmselt, et tegemist on aferistiga.

Mina läksin Nurmekundi juurde 1956. aasta sügisel. Ta tõi poststalinistliku Tartu hallusse oma pagatustega endisaja akadeemilist vaimu, ei ärgitanud õppima mitte ainult Ida, vaid ka Lääne keeli, viis välja sõjajärgse koolihariduse gestost... Ärritas aga hirmsasti ametnikuhingega rahvuslasi. „Teie valmistate ette eestlasi ekspordiks! Mida on eestlasele vaja — natuke saksa, natuke inglise keelt!“ käratas tema peale üks vana kooli professoritest! Nurmekundi peateene on see, et säilis Ida keelte järjepidev õpetamine, kuni olud lahendamaks läksid. Linnart Mäll kutsus 1962. aastal Tartusse loenguid pidama akadeemik Nikolai Konradi ja pärast seda on meie orientalistika Konradi ringkonna inimestega kõige tihedamalt seotud. Taškendiga rajas sidemed Nurmekund. 1963. aasta sügisel läksime Taškenti, Mäll siirdus sealt Moskvasse Konradi juurde, mina jäingi Turkestani suuna peale. Orientalistikakabineti 10. aastapäeval 1965. aastal oli Tartus juba suur teaduskonverents Moskva, Taškendi, Frunze ja teiste keskuste inimeste osavõtul.

On siis sellest peale kõik tõusujoones läinud?

Kaugeltki mitte. Edasimineku on üpris vaevaline. Eesti haridusjuhtidele oli orientalistika käsitatav veidruse, paljudele ka pahandus, sest see tõi „rahvamajandusspetsialistide ettevalmistamise süsteemi“ anarhistliku või lausa kuritahtliku alge — spontaanse teadmishimu ja kultuurihuvi. Kui ma juba Moskvast aspirantuuris iraani filoloogiaga tegelesin, tulin kord Eesti esindusse Moskvast õppivaid eestlasi kureeriva madaam Orlova juurde — ta sattus rae-vu, sest Eesti rahvamajandusele polevat mingil juhul sellist eriala ette nähtud. „Kes lubas?“ nõudis ta. Et ma 1967. aastal Moskvasse sain minna, selle eest võlgnen tänu mõnele mõistvale haridusjuhtile.

Eluvaldkonnad olid jagatud üliüldisteks ja vabariiklikeks ning meie ametnikud mängisid seda jagamise mängu truult kaasa. Moskva ja Taškendi haritlaste seas oli selles osas palju vabam vaim, keegi ei pidanud orientalistikat paheks ega veidruseks. Paraku oli meiepoolne teistsugune suhtumine ka Eesti koolihariduse viga, mis on tänaseni algusest lõpuni Euroopa-keskne. Mind on ikka suunanud huvi maateaduse vastu, sest see teadus käsitleb kõiki maid võrdsetena ja maailma tervikuna, filoloogiasse tulin niisuguse mõtlemisega.

Kas piirdus siis kõik vaid bürokraatlike tõketega?

Bürokraatia toimis umbisikuliselt ja üldiselt. 1970. aastatel läks asi juba isiklikuks. Dandaroni kohtuprotsessist ja budismivastastest kampaaniast on Linnart Mäll teisel ise rääkinud (vt. „Sõnumitooja“ nr. 23—24. — M.L.). Talle läks see maksimaalsete kateedri õppejõu koha ja kandidaaditöö kaitsmine lükkus edasi 10 aastaks. Budism ja kõik muud õpetused ning alternatiivsed alad, mis ei mahtunud „poliitilist järelevalvet“ teostavate ametnike pahempoolse korra-ideaali raamidesse, muutusid dissidentluseks.

Sina budismi ega muude alternatiivsete asjadega ei tegele-nud. Elasid Sa selle aja rahu-likult üle?

Ilmselt olid budism ja orientalistika KGB koolihariduse järgi üks ja sama. Minu suhtes rakendas KGB ühte-teist, neile samuti iseloomulikkumenetlust. 1982. aasta hilissuvel, kui olin just naasnud järjekordselt Kesk-Aasia reisilt ja seal ilmselt juba eelmisel aastal saba taha saanud (tuttava kaudu jõudis minuni lugu ühest baarivestlusest, kus arutati, miks ma nii palju Kesk-Aasias käin), tuli minu juurde KGB-noormees ja palus konsultatsiooni. Teda huvitas, miks noored tunnevad nii suurt huvi Ida ja budismi vastu. Ja mitte ristiusu vastu? Seletasin umbes nii, et küllap kom-somol töötab halvasti ja et arvatavasti annab budism inimesele võimaluse minna teadus-liku ilmavaate juurest ilma sise-mise konfliktita usu juurde, ristiusk seda ei võimalda. Konkreetselt huvituti eelmise aasta lõpul välismaale sõitnud Ram Michael Tamme tegevusest — enne lahkumist olevat ta loonud Eestis suure põrandaaluse budistliku organisatsiooni. 1956. aastal Lääne-Saksamaalt Eestisse naasnud Ram Tamm pol-nud küll orientalist (ehkki kir-jutas muuhulgas „Sissejuha-tuse indoloogiasse“ ja „Jooga-õpiku“), pigem oli ta para-eksperimentaator ja alterna-tiivse metafüüsika „võngutaja“.

kes pidas kuni oma lahkumi-seni omalaadset „metsaülikooli“. Minult kuuldi pettumusega, et ei Tamme ega minu tutvusring-konda ei kuulunud ühtegi kriš-naiiti — neid peeti siis vaenlas-teks number üks.

Järgmine huviojekt oli Lin-nart Mäll. Ta oli äsja avaldanud krišnaiitide pühakirja „Bhaga-vadgita“ ja budistliku teksti „Bodhišarjāvatāra“ tõlke-d. Tallinnas käis kuulujutt, et Mäl-li peale on kaevanud baptistid — miks krišnaiidid ja budistid võivad avaldada oma kirjavara, nemad enda oma aga mitte. Mulle soovitati tungivalt sõita kohe Tartusse Mälli elu ja te-gevust uurima. Tartusse ma tookord ei sõitnud, kuid pidin koostama tema kohta iseloo-mustuse: Mäll on selle vastu, et Eesti asja aetaks kitsarinnal-iselt ja ainult oma mätta ot-sast vaadates, ta ei kohanda oma vaateid käibeseisukohta-dega ega karda neid vahel ka õige järsus vormis välja öelda. Teatrihuvilisena on tal ilmseid lavastajavõimeid ja ka kaldu-vust neid väljaspool teatrit ra-kendada... Paar nädalat hiljem tuli Eestisse Indira Gandhi. Ar-vatavasti kõlbasid Mälli seni „dissidentlikud“ tõlke-d nüüd suureks märgiks India ja Nõu-kogude rahvaste sõprusest. Iga-tahes kandus KGB huvi taas Ram Tamme järelejäänud pa-beritele ja tema lähematele õpi-lastele.

(Järgneb)

Eesti Orientalistika Fondi juhatus: esimeses reas (istuvad vasakult) — Sven Grünberg, Arvo Tõnisoo, Märt Tānava; tagumises reas (vasakult) — Andres Kuuste ja Mart Helme. Orientalistika-fondist oli pikemalt juttu „Sõnumitoojas“ nr. 17—18/1989. Äsja-valitud fondi juhatus hakkab otsustama fondi kasutamise üle. Tahame fondi abil finantseerida professionaalsete ida-spetsialistide (kultuur, teadus, majandus) ettevalmistamist. Neid vajab Eesti Vabariik vältimatult.

Eesti Orientalistikafond (arve nr. 700 809 Tartu Kommerts-pang) tänab kõiki lahkeid annetajaid.

Toimetuse: Märt Läänemets
Indrek Ude
Päise kujundus: Leonhard Lapin

Toimetuse aadress: 202400, Tartu, Tiigi 78, ruum 117, tel. 3-08-05. Trükkikoda „Oktoober“: Tallinn, Kreutzwaldi 24. Ofsettrükk. Tellimise nr. 1050. Maht 1 pg. Tiraaž 35 000.

MEIE MUUTUV TEADVUS

Algus 3.—4. lk.

Nimelt puudub neil enda kui indiviidi unikaalsuse tunnetus. Iset, ennast, nähakse ikka vaid terviku ühe osana. Järelikult tuli küll surra, kuid mitte olen-dina, vaid isena. Surm ei olnud nende jaoks absoluut, ühene ja lõplik. Surm annab niisugusel mitmetähenduslikul kujul elule sügava tähenduse ja mõtte. Too mõte oleks aga siiski üsna mõtetu, kui selle taustal ei kujuneks fenomen, mis on tõepoolest inimelu ja -olemise sisuks — selleks on kultuur, kultuur kõige laiemas tähenduses. Sest ini-

mene on loom senikaua, kui ta õgib, paaritub ja kärvab; ei ole seda aga enam siis, kui ta sööb, armastab ja sureb.

Kamikaze'd olid tõesti tüüpilised jaapanlased, sest enamik jaapanlasi järgib tänaseni mingit siinmainitud suuremist must-rit, milleks on: lojaalsus — miks mitte oma firmale, parima and-mine — miks mitte oma kodu-maale, puhtaks ja lihtsaks saa-mine — miks mitte oma aeda rajades.

Ettekandeid refereeris
INDREK UDE